

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM

Kánonjogi Posztgraduális Intézet

**A szent tudományok oktatására és kutatására
szolgáló intézmény – típusok,
valamint az azokat szabályozó
hatályos kánoni normák fejlődése**

A doktori értekezés tézisei

Készítette: Frankó Tamás

Konzulens: Szabó Péter

Budapest, 2009

1. A II. Vatikáni Zsinat tanításának fényében az Egyház küldetésében nagy hangsúlyt kapott a prófétai, vagyis tanítói küldetés, melyhez új eszközöket vesz igénybe, hogy a változhatatlan hitletéteményt hirdesse. Az egyházjogban igen fontos kérdés, hogy milyen szabályok vonatkoznak azokra az oktatási intézményekre, melyek a szent tudományok felsőfokú művelésével kapcsolatosak. Hiszen ezeknek az a feladata, hogy átadja azokat az ismereteket és az ezekből táplálkozó hitet, mely az Egyház sajátja és amely hit – az Egyház nélkül – a különböző korokban élő emberek számára elérhetetlennek bizonyulna. A fentebb említett intézményeknek ráadásul az is feladata, hogy kiképezze azokat a szent szolgálteveket és világi munkatársaikat, akik éppen a hit és a hozzá tartozó tudás átadására kapnak küldetést. Tehát ezeknek a személyeknek a képzése segítségével, magának az Egyháznak az építése, hitének erősítése és ennek a hitnek az adott korban történő megfogalmazása és újra-fogalmazása történik meg.

Mivel ez a kérdés ennyire szorosan kapcsolódik belső világához, így a Katolikus Egyház teljes egészében a maga saját jogának hatáskörében kívánja szabályozni a szent tudományok oktatásának részletkérdését, és semmilyen más jogrendnek nem enged beleszólást. Ugyanakkor – mivel adódnak olyan kérdések – melyekben célszerű és szükséges keresni az együttműködést a világi hatóságokkal, így ezeket úgy működteti az Egyház, hogy azok megfeleljenek az egyes államok világi jogrendje által támasztott követelményeknek. Így a kánonjog szerinti felsőfokú intézményként működő iskolák, egyben a civiljog által is ugyanilyenként kerülnek elismerésre. Tehát ez a kérdés is olyan területhez tartozik, melyben az államok és a Katolikus Egyház sajátos és az egyenjogú partnerségen alapuló együttműködése valósul meg. Ugyanakkor garantálni kell, hogy a vallásszabadság alapvető egyéni és közösségi jogát megfelelően tiszteletben tartsa minden világi hatóság, különösen is a szent tudományok sajátos kérdéseivel és a szent szolgáltevek képzésével kapcsolatban.

Az egész egyházjognak egy igen izgalmas kérdése, hogy történetileg hogyan alakul az egyes részterületeken a szabályozás. Elmondhatjuk, hogy a szent tudományok oktatása már kezdettől fogva hozzátartozott Isten Népe életéhez. Különösen is nagyot fejlődött akkor, amikor egy teljesen új intézmény, az egyetem jelent meg a történelem színpadán, majd néhány századdal később a Trentói Zsinat döntése folyamán a klerikusok képzésének új formája, a szemináriumi rendszer kezdte meg működését. Ennek a dolgozatnak a keretében ennek a hosszú történeti fejlődésnek majd csak alapvető áttekintését adjuk, és csak az 1917-es Kódex idejétől kezdve foglalkozunk részletesen a jogfejlődés felvázolásával.

A téma megválasztásával az volt a célunk, hogy a szent tudományokkal foglalkozó felsőfokú intézményeknek minél teljesebb körű panorámáját tudjuk megmutatni, figyelembe véve annak minden aspektusát, és az összes intézet-típust vegyük górcső alá és a kánonjog nyelvén fogalmazzuk meg küldetésüket, feladatukat, és mutassuk be jelenlegi egyházi helyzetüket.

2. A Nevelésügyi Kongregáció által kiadott dokumentumok szerint jelenleg a katolikus teológiai képzésben három alapvető cél szerint, és ennek megfelelően három különböző típusú intézményben történik a szent tudományok oktatása a Katolikus Egyházban: a papképzés (szemináriumok), a teológusok tudományos felkészítésének (egyházi egyetemek és fakultások) és a hitoktatók és egyéb egyházi szolgálatokra készülő nevelésének keretében (vallási tudományok felsőfokú intézetei).

3. Mindhárom képzési típus alapvetően közös abban, hogy a teológia és az egyéb szent tudományok magas szintű oktatását tűzik ki célul. Egyházi szabályozásuk keretszabályok szintjén a két Kódexben található, de ezeken kívül részletesebb rendelkezéseket is hozott rájuk vonatkozóan az Apostoli Szentszék Irányításuk a Nevelésügyi Kongregáció felügyelete alatt áll. A közös jellemzőik mellett mégis alapvető különbségek mutatkoznak az egyes intézmények természetében, működésében és mindhárom képzés célja különbözik:

a, A papképzés alapvető célja, hogy a szent szolgálat megfelelő ellátására készítsék fel növendékeiket. Ennek a képzésnek három fő területe van: lelki, tanulmányi (általános, filozófiai, teológiai, és specializációs szektorokban) és pasztorális képzési terület, a képzés 6 éves időtartalma alatt. Ezért a szemináriumokban folyó teológiai képzést, nem választhatjuk el a felkészítés egészétől. Annak végső célja a lelkipásztori szolgálatra való alkalmasság kialakítását kell, hogy legyen.

b, A katolikus teológusok képzésének sajátos helye az egyházi egyetem vagy fakultás, a meghatározott 5 év (alapképzés) +2 v. 3 év (specializációs képzés) + legalább 1 év (doktori) képzési időben. A cél, a szent tudományok oktatása, kutatása és megfelelő szintű művelésének elsajátítása.

c, A vallási tudományok felsőfokú intézeteiben 5 éves képzést ír elő a legújabb rendelkezés. Célja, hogy a világi- és a nem klerikus-szerzetes krisztushívők sajátos képzését valósítsa meg, egymástól igen különböző képzési formák szerint. Lehetőség van arra, hogy ezek az intézmények egyházi egyetemhez vagy fakultáshoz kapcsolódva működjenek, alapvető önállóságukat megőrizve. Képzésük folyhat akadémiai és nem-akadémiai keretek között is.

4. A szent tudományok oktatása és kutatása sok évszázada igen szorosan hozzá tartozik az Egyház életéhez, az egyetemek létrejöttével pedig ez felsőfokú szinten történik a mai napig. A papképzés speciális intézményes formája, a szemináriumi képzés a Trentói Zsinat döntése folyamán született, és szintén jelenleg is működik. A II. Vatikáni Zsinat után mindkét képzési forma megújítása megtörtént. A vallási tudományok felsőfokú intézményei pedig az utóbbi évtizedek fejlődésének eredményeként jöttek létre, a világi hívők aktív egyházi tevékenységének előmozdítására. Mivel itt egészen új intézménytípusról van szó, különösen fontos ezek természetének pontos vizsgálata. Különösen aktuálissá teszi a témát, hogy a Zsinat után a képzés jelentős változtatásokat hozott elsősorban a képzések egész szemléletében, a Világegyház szintjén való egységessé tételében és színvonalának folyamatos emelésében. Nem hagyható továbbá figyelmen kívül, hogy a világi felsőoktatási képzés szerkezetének változásai és modernizációja (ld. az ún. Bolognai-folyamat alakulását) milyen jelentős mértékben alakítja az egyházi képzés egészét. A Katolikus Egyház ebben arra törekszik, hogy megőrizze a sajátos autonómiáját a szent tudományok oktatásában alakításában; de ugyanakkor megtalálja helyét az egységesülő oktatási rendszerben.

5. Mindezen kiindulópontok alapján kívánjuk ennek a doktori dolgozatnak a keretében feldolgozni ennek a három intézmény-típusnak a történetét, a rájuk vonatkozó hatályos jogszabályokat, és néhány olyan speciális kérdést, mely a felsőoktatási intézetek mai jogi alakzatát meghatározza illetve bizonyos jellegű változások fakadtak belőle. Így először az egyházi egyetemek és fakultások témájával foglalkozunk (első rész), két fejezetben (történeti rész és hatályos jog) Ezután rátérünk a szemináriumok témakörére (második rész, szintén két fejezetben (történeti rész és hatályos jog). Végül a dolgozat harmadik része a három speciális témát tárgyal, (három fejezetben: a vallási tudományok felsőfokú intézetei, a speciális együttműködési formák: affiliáció, aggregáció,

inkorporáció, majd végül a bolognai folyamat és az egyházi felsőoktatás) melyek véleményünk szerint a jelenlegi egyházi felsőoktatás igen fontos kérdései közé tartozik.

A disszertáció – mivel a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Intézetének keretében készülő doktori dolgozat – az egyházjog eszközeit felhasználva magas szintű, mély elemzést kíván adni a fentiekben tárgyalt intézményekről. Ezért alapvetően a hatályos normák analizálásából indulunk ki, hangsúlyozva azt a jogi karaktert, amely ezen intézmények sajátja. Ennek mélyebb megvalósítását szolgálja, hogy a történeti előzményeket is tárgyaljuk. A dolgozat keretében ez elsősorban az 1917-es *Codex Iuris Canonici* normáitól valósul meg részletesebben, az előző évszázadok szabályozását csak érintőlegesen hozzuk ide. A jobb megértéshez felhasználjuk és áttekintjük az elérhető cikkek, szerzői vélemények gondolait az elemzésben, és az intézmények jelenével, jövőbeni fejlődésével és mindennapi életével kapcsolatos kérdések bemutatásában.

6. A kérdésről először a Kánonjogi Intézetben, az Egyház tanító feladatát bemutató kurzusban hallottam részletesen, és ez felkeltette érdeklődésemet a téma további, részletesebb tanulmányozására. Először a Nevelésügyi Kongregáció affiliációra vonatkozó dokumentumait fordítottam le, és ezek tartalmának megismerése után fogtam hozzá a kérdés további részleteinek megismeréséhez. Ezek alapján született meg licencia dolgozatom, „*Az egyházi egyetemek és fakultások kánonjogi szabályozásának bemutatása különös tekintettel a – felsőoktatási intézetek fejlesztésére szolgáló – intézményes együttműködési formák elemzésére*” címmel. Ezután kerestem a további bővítés lehetőségét, és miután tanulmányoztam Erdő Péter: *Hittudományi képzés a Katolikus Egyházban – egyházjogi áttekintés* című cikkét, találtam meg a megfelelő irányt és döntöttem, hogy a teljes képzési spektrumot kellene feldolgozni, amint azt, az 1. pontban említett Nevelésügyi Kongregáció által kiadott jegyzék is felvonultatja felsorolásában.

7. Az eddig elmondottak alapján ebben a doktori dolgozatban a következő kérdésekre keressük a választ:

I. Miért és hogyan alakult ki a három intézmény-típus az Egyház életében és jogrendjében? Mik azok a közös elemek, amelyek elvezetettek oda, hogy ezek ma fontos összetevői a belső kánonjogi rendszerünknek?

II. Melyek a legfőbb jellemzői az intézmények jelenlegi jogi arculatának? Miben hasonlít, és miben különbözik felépítésük, céljuk és hogyan illeszkednek bele az Egyház működésének egészébe?

III. Melyek azok a sajátos viszonyok, amik között ma működnek ezek az intézmények és ezek milyen hatással vannak működésükre?

8. Mindhárom intézmény-típus esetében azt láttuk, hogy létrejöttek sajátos történelmi fejlődés eredménye. Összehasonlítva kialakulásukat azt fedezzük fel, hogy ezek válaszlépések voltak azokra a kihívásokra, melyek az adott kor egyházi és világi, társadalmi környezetében jelentkeztek. Az *egyetemek* a XI. és XII. század fordulóján, mint speciális céhek, az addig meglévő magas fokú iskolák továbbfejlesztéseként jöttek létre. Az első *szemináriumok* a XVI. század második felében a Trentói Zsinat döntése folyamán születtek meg, mint a papi szolgálatra való felkészítés speciális intézményei. A *vallási tudományok felsőfokú intézetei* a II. Vatikáni Zsinat nyomán a XX. század második felében jelentek meg a Katolikus Egyház belső jogrendjében és a krisztushívők szent tudományokban való jártasságának kialakítására jöttek létre, Így elmondhatjuk, hogy a szent tudományok oktatása kezdettől fogva jelen van az Egyházban, de az egyes intézmények az egyház-és jogtörténet folyamán kristályosodtak ki.

9. Szemléletüket (ti. az intézményeké) teljesen áthatja a II. Vatikáni Zsinat szelleme és az azt követő egyházi törvények és megnyilatkozások is ebben a paradigmában születtek meg. Ennek a szemléletnek a lényege abban áll, hogy az Egyháznak a mai kor nyelvén kell hirdetnie az evangéliumot – összhangban a szent hagyomány egészével – és ehhez a feladathoz minden eszközt meg kell ragadni, mellyel a krisztusi igazság megfelelően képviselhető. Ebben az összefüggésben az a felsőoktatási környezet is – amely a mai világot jellemzi – egy tér és egy eszköz, melyben és melynek segítségével ez a küldetés teljesíthető. Ugyanakkor az egyházi törvényhozás egyben arra is garanciát ad, hogy az egyházi intézmények kellő függetlenséggel és szabadságban működhessenek.

Ennek megfelelően kell az egyetemi oktatást megszervezni, mely külső formáiban alkalmazkodik a világi felsőoktatási tendenciákhoz, ugyanakkor a benne folyó oktatás és kutatás összhangban van a Tanítóhivatal iránymutatásaival.

A szemináriumokkal kapcsolatban fontos, hogy minden külső befolyástól szabadon szervezhessék meg életüket. Céljuk a szó legteljesebb és legtágabb értelemben vett lelkipásztori cél, a jövőendő papság minél megfelelőbb felkészítése a szent szolgálatra.

A zsinati tanítás a laikusok szerepének hangsúlyozásával adott ösztönzést a vallási tudományok felsőfokú intézetei létrehozására, és ezzel meghatározta küldetésüket: állapotuknak megfelelő komplex képzés nyújtása, hogy az egyes, speciális helyzetekben megtalálhassák, hogyan tudják segíteni a szent szolgálattevőket és hol tudják minél hasznosabban szolgálni az Egyház céljait. Ezek a helyzetek igen sokfélék lehetnek és ezekben kell segíteni őket kiváló képzés nyújtásával.

A három intézménytípusban közös elem tehát a teológia és a hozzá kapcsolódó tudományok oktatása, de a konkrét tananyag meghatározásában és a hangsúlyok elosztásában a fenti sajátos célok adnak eligazítást. A konkrét törvények és végrehajtási utasítások meghatározzák az egyes szereplők pontos kötelességeit és jogait és a hierarchikus viszonyok a pontos felelősségeket is nyilvánvalóvá teszik.

10. A XX század végi és XXI. század eleji társadalmi változások egyre összetettebb kihívásokat fogalmaznak meg az Egyház felé. Ebben a világban kívánja maga is megtalálni küldetésének sajátos mai hangsúlyait. Az emberiséggel folytatott párbeszédben a tudomány és a felsőoktatás világa az a különleges hely, ahol igen erős jelenlétre és őszinte tanúságtételre van szükség. Ennek eszköze, hogy intézményeink amennyire csak lehetséges hasonlónak válnak mint a párhuzamos világi társaik, de éppen a képviselt szemléletben, és a megvalósításban felmutatják sajátos arculatukat. Ugyanakkor küzdeni kell azok ellen a tendenciák ellen – az oktatásba és kutatásba is beszüremkedő pénzközpontúság, a felsőoktatásban az emberléptékűség elvesztése, a túlzottan csak a munkaerőpiacra való „tömegtermelés” szempontja, kizárólag a végzettség megszerzésére való koncentráció a valódi, hosszú távú tudás megszerzése helyett – amelyek az egyetemek igazi lényegének elvesztését és egy torz szemléletű oktatócentrumok létrejöttét eredményezik. De keresni kell azt is, hogy a nehézségek között – a bolognai folyamat és az adott állami törvények előírásai szabta keretek megtartásával – hogyan működtethetők megfelelő módon az intézményeink. A jelenlegi keretek között úgy tűnik, hogy meg lehet találni azt az egyensúlyt, mely a világnak való megfelelés mértéke még olyan, hogy az nem veszélyezteti a lelkek üdvösségének a szolgálatát, mely mindig a legfőbb törvénynek kell lennie az Egyházban. (Vö. CIC 1752. kánon)